

**TERI FIZIOLOGIYASI VA UNING TERMOREGULYATSIYASIDAGI
AHAMIYATI****Asqarova Jasmina**

Termiz davlat pedagogika instituti

Biologiya yo'nalishi

2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada teri fiziologiyasi va uning termoregulyatsiyasidagi ahamiyati haqida umumiy ma'lumotlar keltirilgan. Teri tanani tashqi tomondan qoplab turadi; himoya; termoregulyatsiya; nafas olish; ayirish; tuyg'u funksiyasini bajaradi; moddalar almashinuvida ishtirok etadi. Organizm uchun zarur bo'lgan kislorodning 1 foizi teri orqali o'tadi; moddalar almashinuvida hosil bo'lgan karbonat angidridning 2 foizi teri orqali chiqib ketadi

Kalit so'zlar: teri fiziologiyasi, termoregulyatsiya, ayirish, nafas olish, moddalar almashinuvi, karbonat angidrid, gipoderma, seboreya, derma qavat, epidermis.

Kirish : Teri organizmdan doimo issiqlik ajratib turadi. Teridagi haroratni sezuvchi retseptorlar qo'zg'alganida hosil bo'lgan nerv impulslari ta'sirida qon tomirlari nayi kengayadi yoki torayadi. Qon tomirlari kengayganida teriga ko'proq qon oqib kela boshlaydi; teri harorati ham ko'tarilib, tashqi muhitga ko'proq issiqlik ajrala boshlaydi. Qon tomirlari nayi torayganida esa buning aksi bo'lib teriga qon kelishi kamayib, issiqlik atrof-muhitga ajralmasdan organizmning o'zida qoladi.

Asosiy qism: Teri 3 qavat: tashqi epidermis, chin teri (derma) va teriosti yog' kletchatkasidan iborat. Epidermis eng ostki bazal, uning ustida joylashgan pixli, donador, yaltiroq va sirtqi muguz qavatlardan iborat. Bazal qavatda bir qator hujayralar joylashgan.

Ularning bo'linib ko'payishi natijasida terining sirtqi qavatlari hosil bo'ladi. Pixli qavat hujayralari 13-15 qavat bo'lib joylashgan, o'zaro sitoplazmatik o'simtalar orqali tutashgan. O'simtalar orqali o'tadigan hujayralararo suyuqlik epidermisni oziqlantiradi.

Terining sirtqi muguz qavati ko'p qator tig'iz joylashgan muguz tangachalardan iborat. Tangachalarda keratin oqsili va havo pufakchalari bo'ladi.

Muguz qavat hujayralarida ham yadro va xromosomalar bo'lmaydi. Tig'iz joylashgan muguzlangan hujayralar teriga suv va mikroorganizmlar o'tishiga to'sqinlik qiladi.

Derma, ya'ni chin teri qavati qalinligi 1-2,5 mm bo'lgan pishiq biriktiruvchi to'qima va asosiy moddadan iborat. Derma qavatida qon va limfa tomirlari, nerv tolalari, yog' va ter bezlari, soch va tirnoqlarning ildizi joylashgan.

Teri osti qavat (gipoderma) . Gipoderma g'ovak tolali biriktiruvchi to'qimadan iborat. Uning tolalari oralig'i yog' bo'lakchalari bilan to'lgan . Qovoqda yog' bo'lakchalari bo'lmaydi; qorin va dumbada yog'ning qalinligi 10 sm ga yetadi . Yog' kletchatkasi orasida ko'p miqdorda qon tomirlari va nervlar joylashgan . Yog' qavat ayollarda erkaklarga nisbatan qalinroq rivojlangan.

Issiq havoda yoki og'ir jismoniy mehnat qilinganida hosil bo'ladigan ortiqcha issiqlikning asosiy qismi teri orqali chiqib ketadi. Og'ir jismoniy mehnat qilinganida yoki issiq havoda bir sutkada 12 litrgacha ter ajraladi.

Tana haroratining boshqarilishi (termoregulyatsiya) . Barcha yuksak hayvonar va odam tanasi harorati tashqi muhit haroratining qanday bo'lishidan qat'iy nazar o'zgarmeydi , ya'ni bir xilda saqlanib qoladi. Tana haroratining doimiyliigi 2 yo'l bilan boshqariladi :

1. Fizik termoregulyatsiya
2. Kimyoviy termoregulyatsiya

Fizik termoregulyatsiya – issiqlikni tanadan tashqi muhitga chiqarilishi bilan bog'liq. Moddalar almashinuvida hosil bo'ladigan issiqlikning 70-80 foizi teri orqali , qolgan qismi nafas olish organlari , siydik va hazm bo'lmagan ovqat qoldiqlari tashqariga chiqariladi.

Kimyoviy termoregulyatsiya – muskullar va ichki organlarda kechadigan issiqlik hosil bo'lish jarayonlariga nerv impulslarining bevosita ta'siri orqali sodir bo'ladi.

Xulosa: Xulosa qilib aytadigan bo'lsak , hozirgi davrda ob – havo o'zagarishi ham teri fiziologiyasiga ta'sir etib kelmoqda. Ammo mo'tadil sharoitlarda tana harorati nisbatan doimiydir. Tashqi muhit haroratining o'zgarishiga bogliq bo'lmagan holda – barcha organlar va to'qimalar uchun nisbatan doimiy haroratni ta'minlash – hayotning eng muhim shart – sharoitlaridan biri bo'lib qoldi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Rajamurodov Z.T; Rajabov A.I. Odam va hayvonlar fiziologiyasi “Tib kitob” nashriyoti 2010
2. Ahmedov A ; Rasulov X. Odam anatomiyasi va fiziologiyasi . “Turon” 2020
3. Mamatqulov A.D . Odam anatomiyasi va fiziologiyasi . Toshkent . 2021